

AȘEZAREA NEOLITICĂ DE LA PARȚA

de

GH. LAZAROVICI

Comuna Parța¹ jud. Timiș se află la cca. 20 km sud de orașul Timișoara în apropierea râului Timiș. În hotarul acestui sat pe malul drept al râului Timiș se află așezarea neolitică de la Parța. Asupra locului așezării, condițiilor de descoperire și materialului aci informații bune sînt de la Ioachim Miloia fostul director al Muzeului Bănățean, cel care execută aci primele cercetări sistematice².

Așezarea a fost semnalată cu ocazia primelor lucrări de îndiguire. Parte din aceasta a rămas între dig și riul Timiș. Pe vremea lui I. Miloia se mai păstrau cca 1 500 m². După unele observații ale lui M. Moga așezarea s-ar întinde și dincolo de diguri³. Așezarea aci a vechilor locuitori neolitici a fost favorizată de prezența râului Timiș cu mănoasa luncă unde străvechii locuitori practicau agricultura, creșteau animale și își completau hrana cu vînat și pescuit.

Istoricul cercetărilor. La o sută de ani, de la apariția primelor descoperiri, despre care avem cunoștințe, din hotarul satului Parța, este foarte greu de precizat, la nivelul cerințelor și exigențelor actuale ale cercetării arheologice, locul exact și condițiile de descoperire al pieselor aflate în colecțiile Muzeului Banatului.

Cele mai vechi mențiuni din anul 1870, inventariate la cîțiva ani mai tîrziu, sînt donațiile făcute de Ormos Zsigmond, neidentificate de noi pînă în prezent⁴ în colecțiile muzeului. La cîțiva ani mai tîrziu, în 1876, apar alte piese donate de către Gáspar Pojegovici⁵. La acestea se referea probabil și Mileker vorbind despre descoperirile cu ocazia lucrărilor la dig⁶. O parte din aceste piese, deosebit de interesante, au fost identificate fiind în parte publicate⁷. În acelaș an sînt înregistrate și alte piese ce apar ca provenind din *Colecția Pongratz*, neidentificate pînă în prezent⁸. În anul 1878 sînt amintite alte lucrări de regularizarea cursului

¹ C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, II, 1968, p. 27, s. v. *Parța*.

² I. Miloia, *An, B*, IV, 1931, aprilie—decembrie, p. 171 și urm.

³ Inf. amabilă a dl. Marius Moga.

⁴ Inv. M.R.B. I-750=II-151.

⁵ Au fost donate foarte probabil la sfîrșitul anului 1876 și înregistrate în 1877 la începutul anului în 9 ian. 1877 MRB, I—160—168; cf. MRB. II/111, 118, 119, 150, 168, 516.

⁶ Vl. Milojević, *BerRGK*, 33, 1951, p. 117 fig. 4/3, 4

⁷ Fl. Mileker, *Starinar*, 13, 1938, p. 114

⁸ MRB, II. 170.

Timișului, de către I. Miloia de la care se pomenește de „o cantitate impresionantă de cioburi”⁹. La câțiva ani mai târziu, în 1906, au loc noi lucrări de înălțarea digului¹⁰, amintite și în inventarul muzeului¹¹ din care foarte puține piese au fost identificate¹². Aceeași situație o au piesele din anul următor¹³. Noi materiale au fost descoperite în anul 1913 tot cu ocazia lucrărilor de „canalizarea Timișului”¹⁴.

Abia în anul 1931 au loc primele lucrări sistematice efectuate de către I. Miloia de la care s-a păstrat prin publicare un prețios inventar¹⁵, neavând din păcate prea multe observații stratigrafice. O bună parte a acestui material a fost identificat, dar nu în întregime. S-au putut separa materiale de la „Coliba Scheletului”¹⁶, de la „Casa Mare”¹⁷ și altele înafara celor două complexe¹⁸. Noi cercetări sistematice au fost făcute de Marius Moga în 1945, din care perioadă avem prețioase observații stratigrafice, pe baza cărora s-a putut identifica o parte din material¹⁹. În anii 1949—1950²⁰ și în 1953 au fost executate aci scurte sondaje²¹. Ultimele cercetări ale căror materiale au ajuns în Muzeul Banatului au fost efectuate de M. Moga și O Radu în anul 1963²². Există informația că au fost executate și alte sondaje mai recente, fără a ști însă cine le-a făcut și unde este acest material²³.

Stratigrafia așezării de la Parța. Este imposibil de a stabili cu exactitate stratigrafia și condițiile de descoperire a unui material atât de dispersat, din punct de vedere al săpăturilor cum este cel de la Parța. Obiectele descoperite înainte de anul 1931 nu pot fi luate în considerare din acest punct de vedere. Ele pot aduce cel mult precizări privind legăturile cu civilizațiile învecinate²⁴.

Săpăturile lui I. Miloia au descoperit un bogat material. Deși inventariat conștiincios și publicat împreună cu o parte din material, acest inventar nu este de prea mare folos deoarece cele două complexe *Casa Mare* și *Coliba Scheletului* permit o diferențiere cronologică și stratigrafică. Ele oferă complexe închise numai *ante quem* nu și *post quem* deoarece materialele de la suprafață au fost luate și inventariate împreună cu cele de pe nivel. Alte observații mai exacte nu sînt. Din materialele de la *Coliba Scheletului* și *Casa Mare* se pot observa următoarele : 1) ele

⁹ I. Miloia, *op. cit.*, p. 171—186

¹⁰ *Ibidem*, p. 114.

¹¹ MRB, I—2797—2875 ; 2889, 2890 ; 2895—2914, 2920—2925.

¹² Cf. *catalogul nostru* pl. 3/1—9.

¹³ MRB, I—3010—3031, 3109

¹⁴ MRB, IV—1316 = I—1419.

¹⁵ I. Miloia, *op. cit.*, p. 171—186.

¹⁶ *Catalog*, pl. 16 ; 15/12, 15.

¹⁷ *Ibidem*, 5/2, 8, 10—15, 35/12

¹⁸ MRB, III—484—653.

¹⁹ *Catalog* 4/6, 4, 17—22 ; 24/4 ; 25.

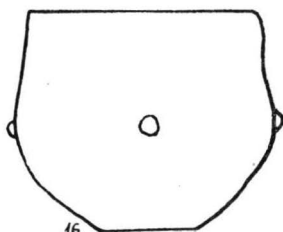
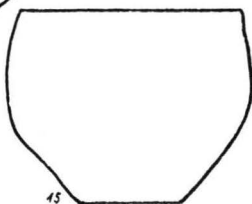
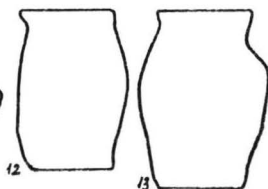
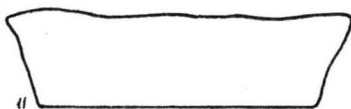
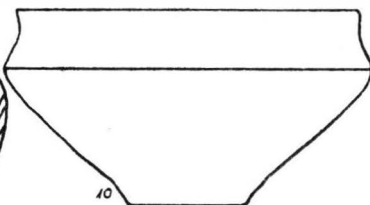
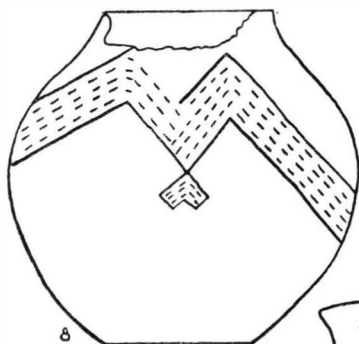
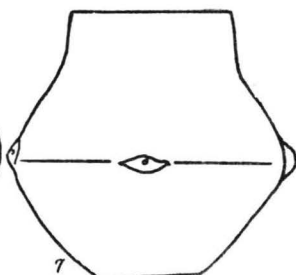
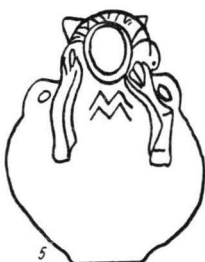
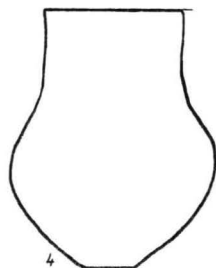
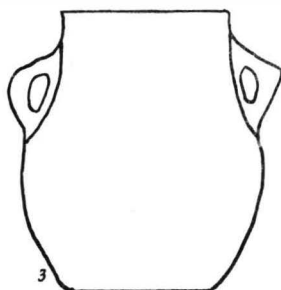
²⁰ *Catalog* 24, 26—30, 32.

²¹ *Ibidem*, 24/8, 11

²² *Catalog* 41—47

²³ Inf amabilă a colegului *Fl. Medeleț*.

²⁴ Vl. Milojević, *op. cit.*, p. 117 fig. 4/3 ; pentru analogii cf. Gh. Lazarovici, *Cultura Vinča în Banat*, Acta IX.

nu reprezintă materialele cele mai timpurii²⁵; 2) sînt suprapuse de un nivel Tisapolgár²⁶; 3) materialele existente pot fi analizate tipologic contribuind la încadrarea cronologică a materialului.

Săpătura cea mai bună este cea din 1945 a lui M. Moga. Materialul a fost marcat, în parte desenat ceea ce permite executarea studiului nostru, în bună parte, pe aceste observații. Există o foarte bună descriere a pastei formelor și ornamentelor a autorului pe care prin bunăvoința acestuia am consultat-o. Greutatea rămîne în faptul că materialul nu a fost publicat cu aceste observații și azi în bună parte este amestecat. Pe baza desenelor lui M. Moga pe care le-am consultat, a materialelor existente se pot separa următoarele trei nivele: 1) *primul nivel* de locuire 1,20—1,65 care avea probabil bordeie și în unele locuri ajunge la 1,95 sau 2 m²⁷; *nivelul al doilea* 0,60—1,20 m, probabil cu locuințe de suprafață conține alături de elemente viciene și elemente ale liniarului ungar. Bordeiele nu trebuiesc excluse²⁸; *nivelul al treilea* este între 0—0,60 m. Alături de elemente vinciene se pare că este și un nivel Tisapolgár. Acestea nu trebuiesc interpretate în sensul unor legături directe între cele două civilizații ci faptul că nu au fost separate stratigrafic cu ocazia săpăturilor²⁹. Săpăturile din anii următori nu aduc vreo nouă precizare din punct de vedere stratigrafic. Lipsa unui raport de săpătură îngreunează discuțiile. În bună parte materialul aparține nivelului al doilea.

Locuințele. Datele pe care se bazează analiza noastră sînt puține și sumare. Din observațiile stratigrafice ale lui M. Moga din anul 1945 și cele din 1963 se pare că bordeiul este cea mai veche formă de locuire. Acestea se adîncesc pînă la 1,95 m. Un asemenea bordei a fost săpat în 1963. Avea o formă patrulateră cu laturile rotunjite. În interior au fost semnalate două gropi de stîlpi care probabil sprijineau acoperișul³⁰. Asemănătoare sînt și observațiile lui I. Miloia³¹.

Locuințele de suprafață sînt mai numeroase și păstrate diferit. I. Miloia face distincție între unele locuințe patrulatere și altele cu colțul rotunjit legîndu-le în mod logic de materialele din care erau confecționate — birne sau nuiele³². Dimensiunile acestora nu sînt date. Nu sîntem de acord cu ideea că aceste locuințe au fost incendiate intenționat pentru ca pereții să capete consistență³³. Demnă de reținut este descrierea unui „pat“ din lut.³⁴ Tot aci trebuiesc amintite gropile de lut sau de „gunoi“, vetrele de foc, sau podelele locuințelor³⁵.

²⁵ Cf. Pl. lui M. Moga reconstituite de noi pe criteriul adîncimilor după desenele dl. Moga. pl. 2/5—6 și 3/9; 6/8; 8/11; 14/4, 11; 15/9.

²⁶ *Catalog* 35/1—10 analogii la *Vinča* cf. M. Vasić. *PV*, IV, 1936, p. 101 fig. 162/1112 la 5,3 m a.

²⁷ cf. Pl. lui M. Moga 1, 2, 3/9—13; *Catalog* 18/1—3

²⁸ cf. Pl. lui M. Moga 3/1—8; 4; 5; *Catalog* 18/4—9; 19/5—13

²⁹ cf. M. Moga pl. 6; 7/8; *Catalog*, p. 19/1—4; M. Moga *RevMuz*, 3, 1961, p. 295.

³⁰ Inf. amabilă a dl. M. Moga la terminarea săpăturilor din anul 1963.

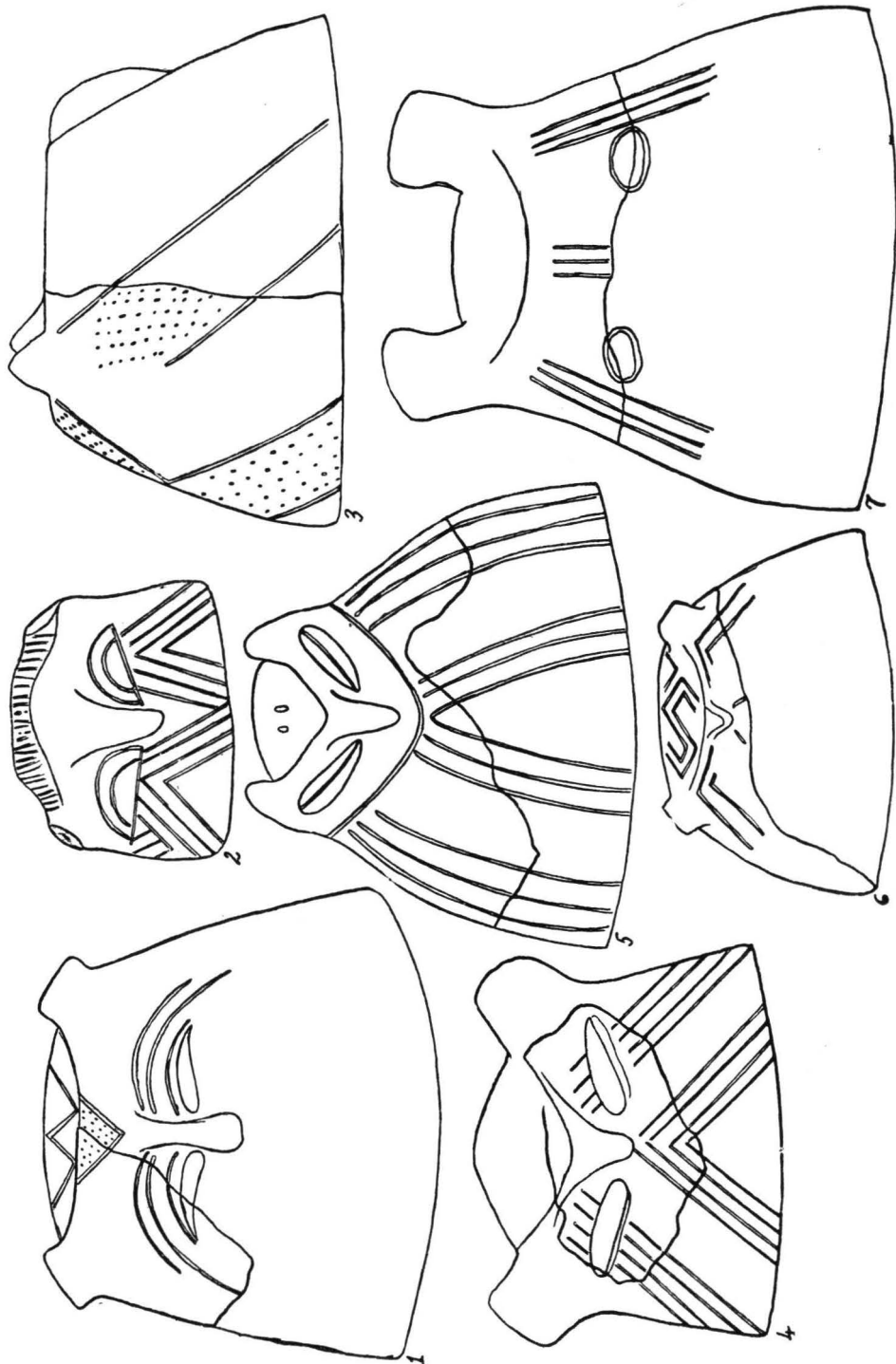
³¹ I. Miloia, *op. cit.*, p. 172.

³² *Ibidem* p. 173—174

³³ *Ibidem* p. 174.

³⁴ *Ibidem* p. 172.

³⁵ *Ibidem* p. 172.

Uneltele și padoabele. O prezentare exhaustivă a acestora este problematică mai ales din cauza amestecului materialului cu alte descoperiri neolitice, a lipsei unei evidențe clare în inventarul muzeului. Analizând sumarul raport prezentat de I. Miloia³⁶ și inventarele muzeului, precum și o parte din piesele identificate, după materialele din care sînt confecționate, uneltele se pot împărți în : a) unelte din piatră șlefuită ; b) unelte din silex ; c) unelte din lut ; d) unelte din os.

a) *Uneltele din piatră șlefuită.* Formele cunoscute sînt următoarele : toporul în formă de calapod ; toporul în formă de trapez³⁷, dălțile³⁸, rișnițe și zdrobitoare³⁹. I. Miloia atrăsese atenția, pe bună dreptate, asupra rarității uneltelor perforate în această așezare⁴⁰. Amintește doar un fragment de buzdugan din serpentin.

b) *Uneltele din piatră cioplită,* sînt de obicei din silex de culoare cafenie. Sînt puține la număr în comparație cu alte așezări⁴¹. Formele cunoscute sînt : lamele triunghiulare⁴² sau trapezoidale⁴³, gratoare⁴⁴, fragmente de lame folosite la seceri⁴⁵, răzuitoare⁴⁶, nuclee și așchii⁴⁷. Din cele cîteva exemplare cunoscute rezultă caracterul microlitic al acestora.

c) *Uneltele de lut,* folosite fie la pescuit fie la vînătoare, fie la tors și țesut. În prima categorie sînt greutatețile pentru plasa de pescuit⁴⁸ și bile de lut folosite pentru praștie⁴⁹. În a doua categorie intră fusaiiolele⁵⁰ și greutatețile pentru războiul de țesut. Nu întotdeauna se poate face o delimitare stricată în privința întrebuirii.

d) *Uneltele din os* sînt în număr mare și bine păstrate. Numărul mare al acestora arată că au înlocuit în bună parte pe cele din piatră. Acestea au fost folosite la prelucrarea pieilor (răzuitoare), confecționarea îmbrăcămînții (ace și sule)⁵¹, pentru pescuit (harpune și undițe)⁵², la confecționarea și ornamentarea ceramicii (spatule, lustruitoare, ace)⁵³ și „ferestraie“⁵⁴.

³⁶ *Ibidem* p. 171—186.

³⁷ MRB, I—2909/9 buc ; 3021/buc.

³⁸ MRB, I—2911 ; 3023, 2851.

³⁹ MRB, I—2912.

⁴⁰ I. Miloia, *op. cit.*, p. 172—173, p. 181, fig. 6 ; MRB, L 2914, 3022.

⁴¹ De ex. la Zorlenț, Gornea, Lipova sînt zeci și sute de exemplare de unelte sau așchii.

⁴² *Catalog* 23/1 ; MRB, II—2910 ; 3020/2 buc.

⁴³ *Catalog* 23/4.

⁴⁴ *Catalog* 23/6.

⁴⁵ *Catalog* 23/3 ; MRB, III- 11—26 ; 560—582.

⁴⁶ *Catalog* 23/2.

⁴⁷ MRB, I—2494/4 buc. ; 2551 ; II—727—730

⁴⁸ MRB, I—2905/2 buc ; 3015/4 buc ; III — 156, 160, 164, 166, 167, 172, 176, 201, 204—207.

⁴⁹ MRB, I—2906/4 buc.

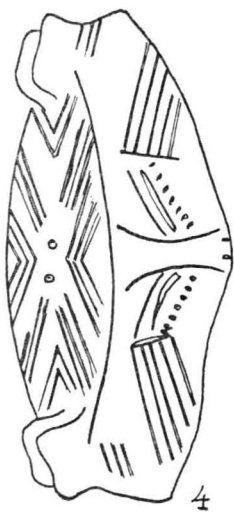
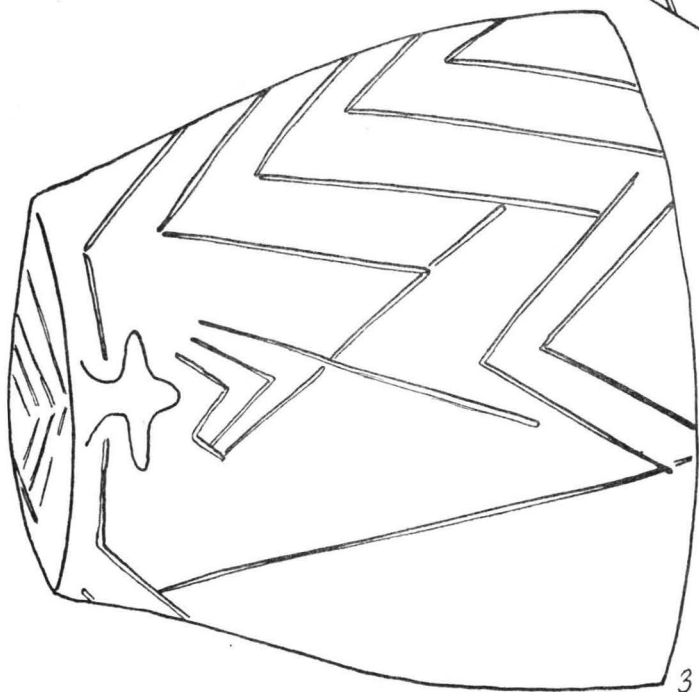
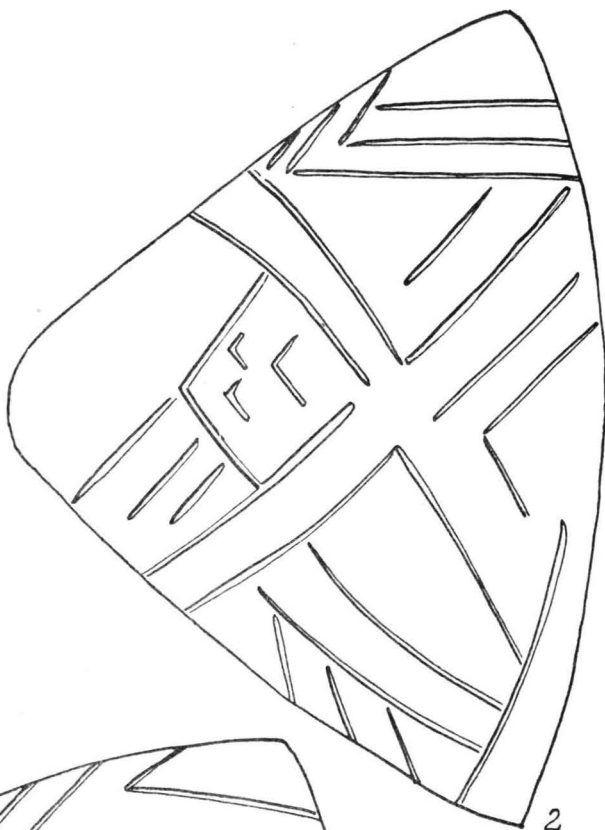
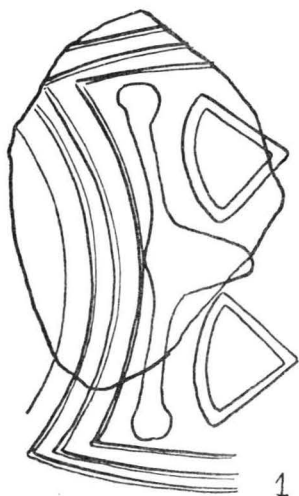
⁵⁰ MRB, III — 79 — 88, 254—255, 257—282, 283—285, cf. I. Miloia, *op. cit.*, fig. 7, 16

⁵¹ I. Miloia, *op. cit.*, fig. 15, 15 ; MRB, I—2858 ; III—67—78, 89—112, 242—252, 256, 353—375 ; 216—352.

⁵² MRB, III — 32—35 ; 31—32, 241—247 ; Cf. I. Miloia *op. cit.*, p. 182, fig. 7.

⁵³ MRB, I—2859 ; III — 401—405, 487 ; I. Miloia *op. cit.*, fig. 16.

⁵⁴ *Sfredede* : III— 36—60 ; 137—140 ; Firez : III—286 ; 290.

Podoabele. Acestea nu sînt multe la număr. Amintim cîteva fragmente de vas rotunjite și perforate⁵⁵ folosite probabil ca amulete. Mărgele și perle din lut⁵⁶, calcar⁵⁷ sau șerpentin⁵⁸.

Ceramica. Din analiza materialului de la Parța precum și a observațiilor stratigrafice de aci se constată următoarele culturi reprezentate fie prin nivel de locuire fie prin „importuri“, elemente de influență sau „modă“: A) Cultura Vința; B) Elemente liniare; C) Elemente Szakálhát-Zselis; D) Elemente Tisa timpurie; E) Cultura Tiszapolgár.

A. Cultura Vința. Materialul vinciian este cel mai bogat reprezentant în această așezare, urmînd apoi cultura Tiszapolgár. Descoperirile culturii Vința sînt între 0,60—1,95 (2,00) m. Atît M. Moga cît și I. Miloia au semnalat mai multe straturi de locuire⁵⁹.

Factura ceramicii evoluează în nivelele amintite. Pasta în nivelele cele mai adînci — niv. I, 1,65—1,95 după M. Moga — la ceramica fină este neagră-cenușie pe ambele fețe la fel în spărtură și cenușie în spărtură și portocalie pe fețe. Spre suprafață exteriorul devine tot mai des portocaliu (1,45—1,65 m iar la 1,35—1,45 m apare ceramica roșu lustruit, galben portocaliu în timp ce ceramica neagră lustruită apare tot mai rar. Ceramica Tiszapolgár nu a apărut în primul nivel de locuire. Nici măcar gropile sau eventuale bordeie nu au ajuns pînă aici. În nivelul al II-lea (0,60—1,20) pasta materialului vinciian capătă culori portocaliu-roșietice (1,10—1,20) m, roșcat sau „tincturate“ (0,60—0,80) m. Mai apare ceramica neagră cenușie și roșie lustruită dar la care arderea nu mai este atît de bună.

Din analiza noastră asupra pastei, în special a materialului existent, fără observații stratigrafice, constatăm următorul procentaj la diferitele categorii de ceramică: la pasta *fină lustruită* — 22% ceramică de culoare portocalie; 18% ceramică roșie; 15% ceramică neagră-cenușie; 10% neagră; 9% cenușiu-portocalie; 9% brun cu un slip subțire străveziu mai zisă și „tincturată“; 6,5% portocaliu ca pielea; 1% cenușiu-brun; 3% alte culori. La pasta *fină nisipoasă*, sau de aspect nisipos, care rareori este lustruită, în schimb bine lustruită. Procentajul culorilor ceramicii vinciene este următorul: 26,5% brun-deschis; 15,5% gălbui; 13,3% neagră-cenușie; 12,2% cenușie; 10% cenușiu-portocalie; 6,6% brun închis; 5,5% neagră; 5,5% portocalie; 3,3% cenușie brună; 1% ca pielea. În afară de cele două categorii mari, mai sus amintite sînt și fragmente vinciene lucrate dintr-o pastă făinoasă. Acestea sînt în cea mai mare parte Tiszapolgár 35%, urmate apoi de cele vinciene 25%. Restul de 40% sînt elemente Szakálhát, Zselis, liniar, Tisa etc. fiind greu de precizat mai cu exactitate. O altă categorie de ceramică avînd în pastă materie organică sau pleavă se deosebește de ceramica Starčevo-Criș prin factură și ornamente, dar adeseori la o privire sumară și o critică superficială orientează cercetările spre opinii care nu se pot susține doar pe aceste criterii. Cert

⁵⁵ I. Miloia, *op. cit.*, p. 173 fig. 8.

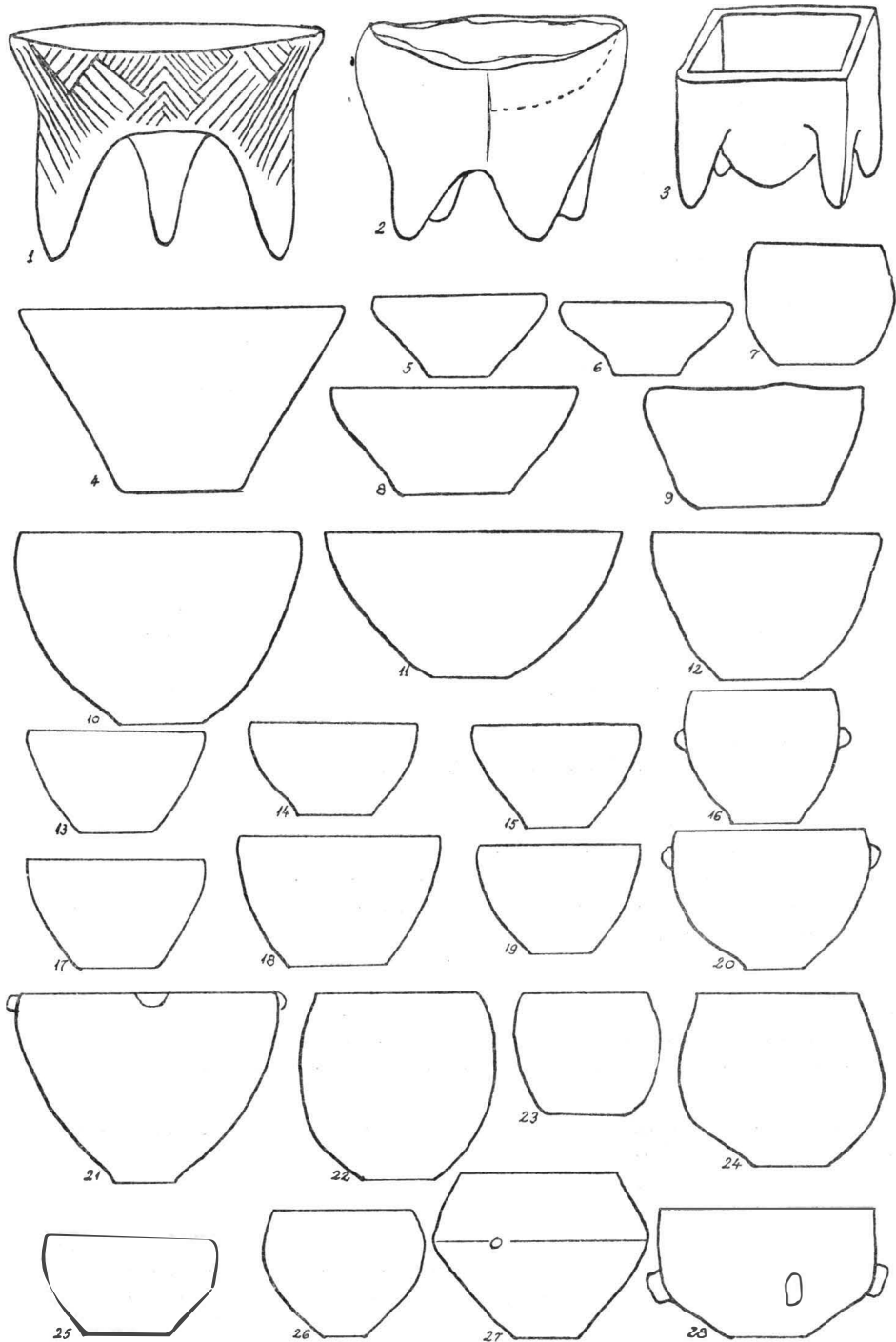
⁵⁶ *Ibidem*, p. 173.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ I. Miloia, *op. cit.*, p. 172; și stratigrafia din 1949.

este prezența pe unele din acestea a unor elemente vinciene. La pasta de uz comun o delimitare exactă este greu de făcut deoarece amestecului, arderii și ornamentelor nu i se acordă atenție deosebită. Pasta are ca de-gresant nisip, pietricele uneori cioburi sfărimate sau materii organice provenite foarte probabil din lutul din care erau confecționate care nu era ales întotdeauna cu grijă. Predomină culoarea brună. O delimitare între grupele culturale amintite mai sus este dificilă și nesigură.

Formele. Există o mare varietate de forme întregi sau întregite dar care nu acoperă întreaga varietate a formelor.

a) *Oalele*, după forma corpului și a gîtului se pot împărți în următoarele variante : corp sferic și gît cilindric scurt (pl. 1/8,9) ; gît mijlociu (pl. 1/2) sau înalt (pl. 1/4) ; oale cu corp sferic turtit tinzînd spre cele bitronconice avînd gîtul tronconic (pl. 1/7). Tot aci trebuie amintit și vasul antropomorf cu două guri ce reprezintă un cap de om cu gura larg deschisă cu două brațe, care parcă ar voi să sprijine maxilarele prea mult căscate. Degetele, părul, urechile și niște adîncituri ce reprezintă probabil ochii au fost schițate (pl. 1/5—6).

b) *Străchinile și castroanele*, după profilul și forma corpului — fără a face distincție între cele două categorii se pot grupa în : *bitronconice* cu gît înalt și umăr ascuțit (pl. 1/10), cu gît înalt și umărul curb (pl. 1/16), fără gît și peretele curb (pl. 1/15, 4/26), cu umăr ascuțit fără gît (pl. 4/27) . *tronconice avînd peretele drept* (pl. 4/4), curb (pl. 4/9—13, 17—19), *curb* și cu profilarea piciorului sau fundului (pl. 4/5—6,8, 14—16, 20—21,25) ; *sferice* cu picior și gît (pl. 4/24) sau fără picior și gît (pl. 4/7,22—23).

c) *Tigăile*, o separare între cele care aparțin grupului Vinča sau a altor grupe din aceeași perioadă (Tisa de ex.) nu se poate face. Acestea au o formă simplă (pl. 1/11 ; 4/4,14) fiind plate, ovale, totdeauna scunde. Uneori au cîte un mîner de apucat (pl. 5/7—9,12) sau cîte o proeminență pe corp (pl. 4/13,15—16).

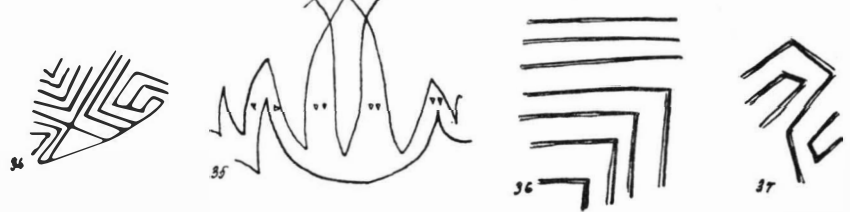
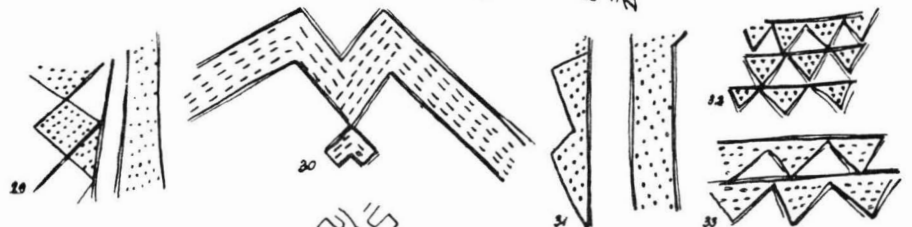
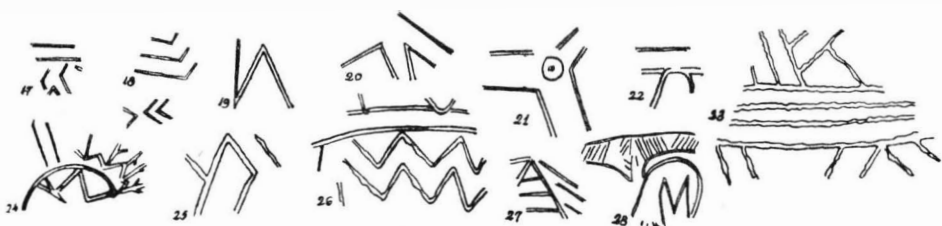
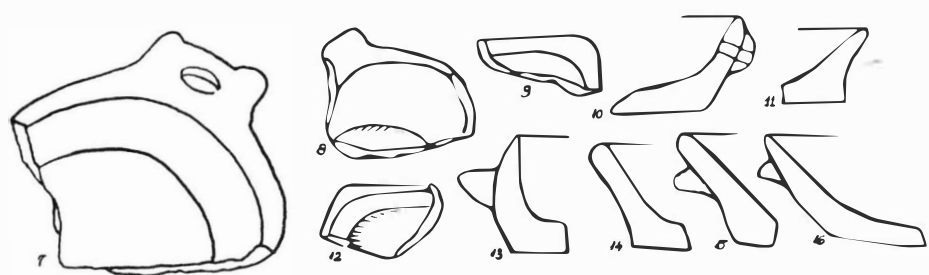
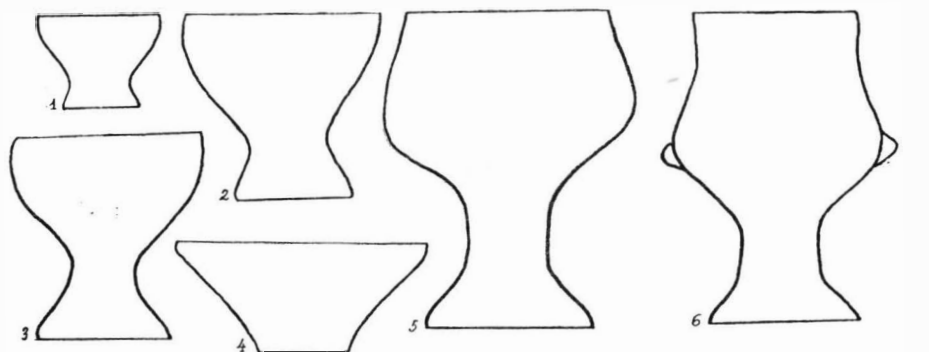
d) *Cupele* au piciorul înalt, masiv, plin sau cu cîte o concavitate semicirculară avînd gîtul înalt (pl. 5/6) sau alteori scund (pl. 5/5).

e) *Vasele-capac*. Forma și ornamentele sînt în general vinciene. Ornamentele sînt realizate din benzi incizate (pl. 2/2,4—7 ; 3/2—3) sau punctate (pl. 2/1,3). La un exemplar zona dintre benzi a fost pictată cu culori „crude“ (după ardere) galben sau roșu *pastose* sau *crusted*). tehnică caracteristică grupelor Szakálhát-Zselis. O formă deosebită, fără analogii pînă în prezent este vasul-capac conic (pl. 3/4) ornamentat cu incizii). În partea superioară are un romb în care cîteva linii par a indica doi ochi și o gură. Tehnica în care este lucrat nu mai este a culturii Vinča, fiind mai probabil legat de elemente liniare sau tisoide.

f) Mai trebuiesc amintite aci două *ulcele* lucrate din pastă comună, nisipoasă (pl. 1/12—13).

g) Vasele miniatură imită în general forma vaselor mari și în special a celor din pastă fină.

Ornamentele. Există o mare varietate de ornamente bine cunoscute și tipice pentru cultura Vinča. La ceramica de uz comun sînt cele arhicunoscute : proeminențe, butoni, brîuri, creste, alveole pe buză și sub buză, șiruri de alveole verticale sau orizontale, imprimări cu tub de os etc. Trebuie subliniată lipsa totală a ornamentelor cu barbotină în așezarea

de la Parța. Pe ceramica semifină sau fină apar ornamentele din : *bandă incizată* avînd diverse motive ce apare pe vasele obișnuite și pe cele de cult (pl. 1/9 ; 2/2,4—7 ; 3/2—3 ; 5/34) ; *banda umplută* cu puncte (pl. 1/8—5/30 ; 2/3) ; *triunghiurile punctate* (pl. 2/1 ; 5/31—33) sau *hașurate* (pl. 1/2) și *romburile* (pl. 5/29).

B. Elemente liniare. Cel mai bun exemplu, nu numai a prezenței elementelor liniare ci și a unui import îl reprezintă vasul (pl. 1/1) de factură liniară. Pasta este neagră nisipoasă, inciziile late și adînci. Vasul nu este lustruit. Se deosebește de cele vinciene prin factură, tehnică și ornamente. Ornamente liniare sînt și pe alte fragmente (pl. 5/36). Vasul-capac considerat de VI. Milojčić liniar este de fapt vincian (vezi pl. 3/3). Apariția lor împreună și diferențele aparent neesențiale a putut determina o asemenea opinie.

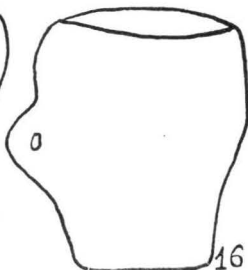
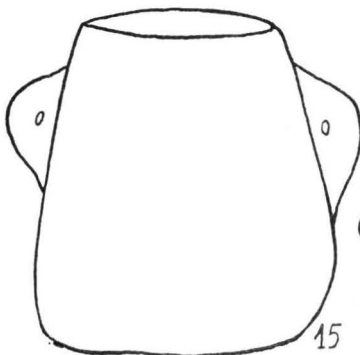
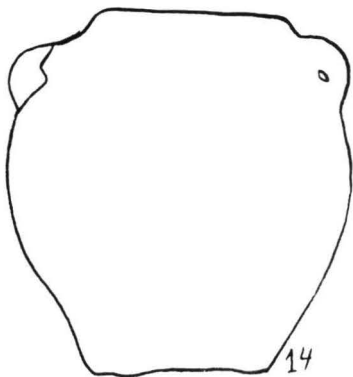
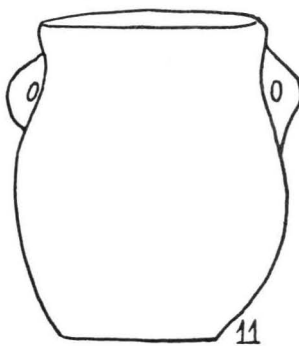
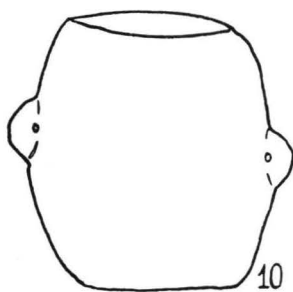
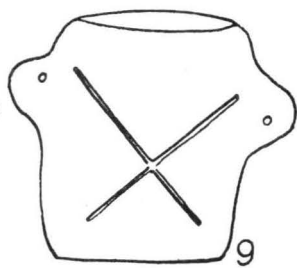
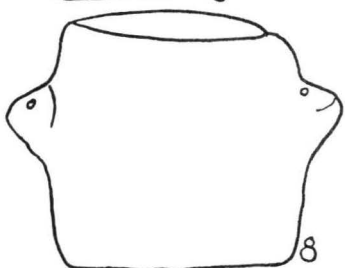
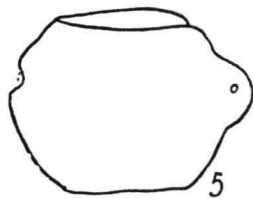
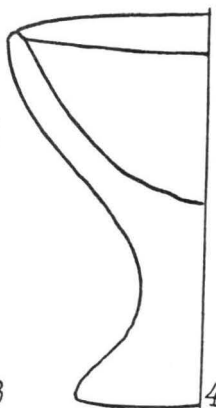
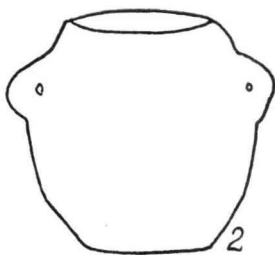
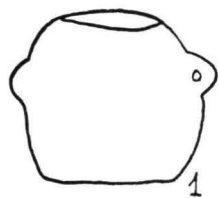
C. Elemente Szakálhát-Zselis. Cele două grupe nu pot fi luate separat după materialele care ne stau la dispoziție. Elemente Zselis tipice nu sînt. Considerăm următoarele elemente sau influențe ca fiind Szakálhát-Zselis : ornamentul de forma *literei „M“* (pl. 1/1=5/35=8/1 ; 1/14=8/3 ; 5/24 ; 8/2,4,6=5/28 ; 8/7,8=5/26) ; pictura crudă pe o pastă făinoasă executată după ardere cu culoare roșie sau galbenă (pl. 1/9,14 ; 3/1).

D. Elemente Tisa. Acestea sînt relativ numeroase O apreciere exactă a elementelor care aparțin culturii Tisa trebuie să țină cont de originea și evoluția primelor etape ale acestei culturi. Pînă la o asemenea precizare este greu de a vorbi cu exactitate. Acestui grup îi atribuim următoarele ornamente (pl. 5/17—27) cu rezerva că unele din acestea sînt tipice și pentru grupele liniarului ungar, tot așa cum elementele (pl. 5/34,37) sînt tipice și pentru grupul Vinča. Fenomenul de la Parța se repetă în parte la Lipova și Hodoni. Vasul capac de formă conică (pl. 3/4) credem că este rezultatul aceluși fenomen cunoscut cîteodată sub numele de „cultura Banatului“, termen impropriu care definește o perioadă necercetată.

E. Cultura Tiszapolgár. În parte lucrurile sînt mai bine cunoscute cu așa-zisul grup Tiszapolgár. La Parța la adîncimea de 0,60 m apar masiv elementele acestui grup. Complexe de locuire care să fie atribuite numai acestui grup nu sînt. Cert este că la *Coliba Scheletului* apar elemente Tiszapolgár între celelalte materiale, dar cum am mai precizat aceste materiale au fost ridicate împreună cu cele de la suprafață, într-un cuvînt amestecate. În urmă cu cîțiva ani M. Moga preciza un asemenea nivel aparținînd acestui grup⁶⁰. Pasta este fină. Ornamentele constau de obicei din proeminențe conice perforate sau neperforate (pl. 10/2,4—8) sau butoni cu cîte o mică alveolă (pl. 10/19). Formele care apar sînt : cupele cu picior gol perforat, străchini tronconice sau bitronconice fără a avea însă umărul ascuțit, avînd de obicei peretele curb. Ceramica de uz comun este greu de precizat de restul ceramicii, fără observații stratigrafice, încît o discuție asupra ornamentelor sau formelor în aceste condiții devine inutilă și inexactă.

Plastica. Comparativ cu alte așezări vinciene din Banat, la Parța plastica este foarte puțin bogată și variată. Lipsa observațiilor stratigra-

⁶⁰ M. Moga, *RevMuz, op. cit.*,

face îngreunează o discuție mai largă asupra acestora cu toate că ar fi necesară.

a) *Plastica antropomorfă. Grupa 1-a* au corpul plat sau cilindric, picioarele nediferențiate, brațele redată prin două cioturi din care unul ridicat în sus, sinii schițați prin două proeminențe conice, fața și gîtul separate de corp, forma feței este triunghiulară, ochii sînt incizați prin cîte o linie de o parte și de alta a nasului reprezentat printr-o proeminență (pl. 9/1,4). *Grupa a 2-a* are corpul cilindric, gîtul neseplat de corp, brațele două proeminențe conice scurte, fața triunghiulară ca la grupa 1-a, privirea este ridicată în unghi de 45% (pl. 9/2,8—9). *Grupa a 3-a*, aci intră idoli aplicați pe vase. Au fața ca la gr. 1 și 2 fiind aplicați pe peretele exterior al vasului (pl. 9/7) sau pe ambele fețe (pl. 9/10).

b) *Plastica zoomorfă*, este cunoscută din două exemplare. Un exemplar are corpul redat realist, are dimensiuni ceva mai mari, capul este redat cu grijă proporțional cu corpul, pe corp are niște incizii și creștături (pl. 9/11). Cel de-al doilea exemplar este redat schematic cu corpul rotunjit, capul, picioarele și coada redată prin mici proeminențe (pl. 9/12) o variantă mai des întilnită în plastica vinciană.

c) *Obiecte de cult*. Aci trebuie amintit un suport de idol din lut de formă triunghiulară avînd la mijloc o mică alveolare pentru ca idolul să se așeze mai bine (pl. 9/5); două „amulete“ în formă de cruce care de fapt vor să reprezinte o formă stilizată a idolilor cu cap mobil (pl. 9/3,6). Au mai fost găsite trei altare de cult (pl. 4/1—3) cu trei sau patru picioare avînd partea superioară semisferică sau patrulateră, ornamentate (pl. 4/1) sau neornamentate.

Încadrarea cronologică a materialului pe baza analogiilor tipologice

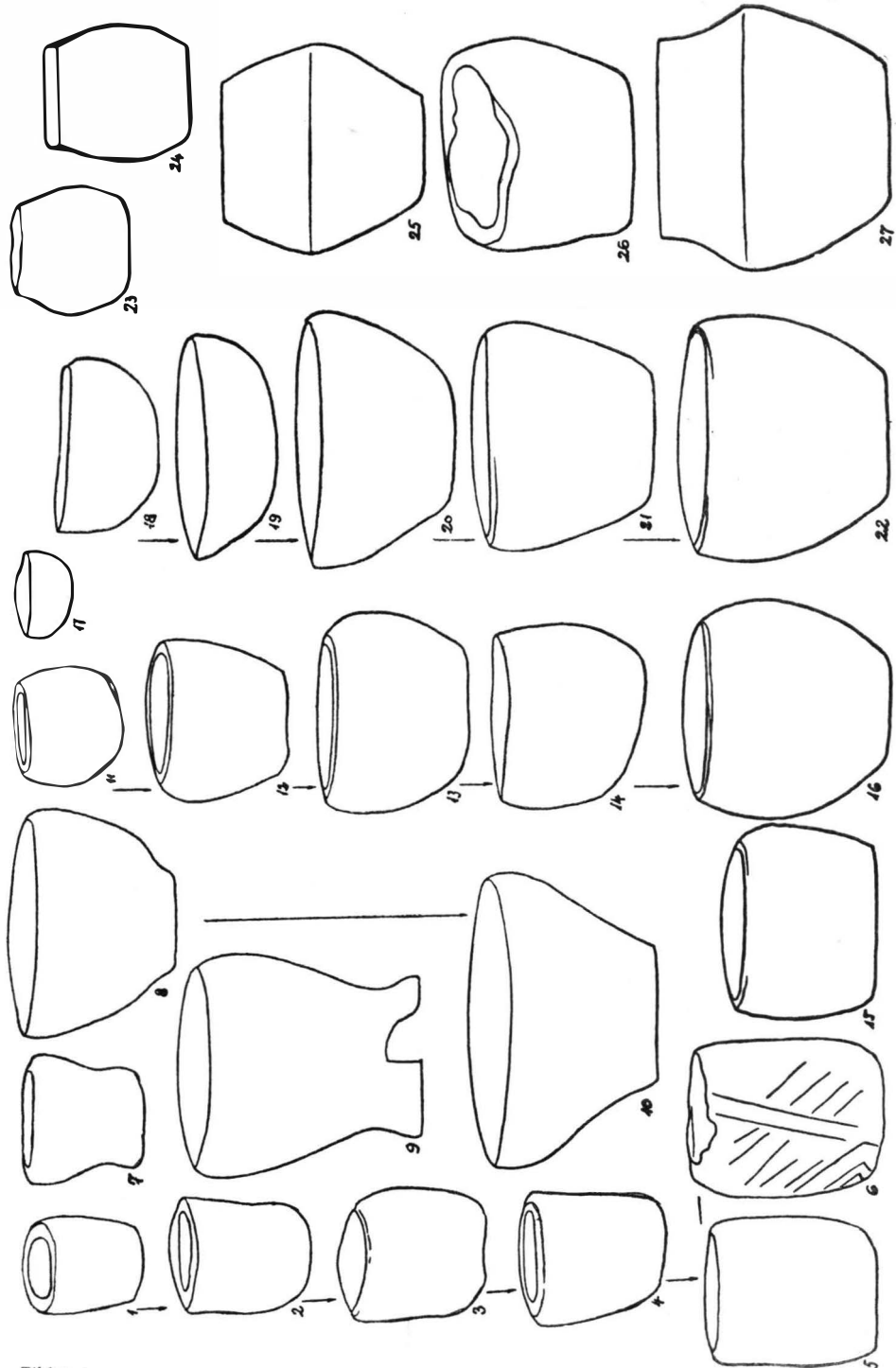
Toate analogiile tipologice cu care am operat pînă în prezent exclud posibilitatea datării materialului arheologic de la Parța în faza Vinča A⁶¹.

Elemente și legături cu faza Vinča B₁.

Forme și ornamente de vase care să facă dovada unor legături sigure între materialele de la Parța cu alte așezări sau nivele aparținînd fazei Vinča B₁ sînt relativ puține. Trebuie reținut faptul că acestea au o evoluție îndelungată și nu sînt elemente sigure de datare. Așa bunăoară străchinile de la Parța de formă bitronconică cu gît cilindric (pl. 1/10), cărora le arătăm analogii tipologice în Vinča B₁ au o evoluție îndelungată. La Parța apar în nivelul al II-lea (0,80 m)⁶² alături de alte elemente care presupun cel mai timpuriu o datare în faza B₂. În schimb strachina sau castronul bitronconic cu muchie ascuțită, cu partea superioară dreaptă, fără

⁶¹ cf. Gh. Lazarovici, *op. cit.*, p. 6—13.

⁶² *Ibidem*, notele 204 și 208.

gît (pl. 4/27) are bune analogii în Vinča B₁⁶³ aparținînd nivelului I-lea de la Parța prin poziția sa stratigrafică, formă care dispăre în fazele următoare sau evoluează spre forme tîrzii. Nivelului I îi aparține și castronul înalt cu pereții curbi (pl. 4/22). Forma sa înaltă îl deosebește de tipurile mai tîrzii cunoscute la Zorlențul Mare niv. II. Analogiile tipologice de la Trnovačka de ex. cer o datare spre Vinča B₁⁶⁴. Pentru forma de castron asemănătoare dar cu cîte patru proeminențe pe corp (pl. 4/20—21) arătăm analogii în faza B₁ cu alt prilej⁶⁵. Nesigur de atribuit nivelului I este și vasul (pl. 1/2) care prin forma sa are analogii la Vinča la adîncimea de 6,6 m⁶⁶. Asemenea este vasul neornamentat (pl. 1/7) dar urmele de „tincturare” — conform observațiilor stratigrafice ale lui M. Moga aparțin niv. II-lea. Strachina tronconică din pastă grosolană descoperită în nivelul I (pl. 4/9) nu este o formă sigură de lucru. Nesiguranța în analogii prezintă și străchinile tronconice cu peretele curb deoarece unele exemplare aparțin nivelului I (pl. 4/13,19) în vreme ce altele sînt din nivelul al doilea (pl. 4/18) avînd de asemenea analogii la Vinča între 7,6 și 6,2 m⁶⁷. Cupele cu picior, uneori goale în partea inferioară, avînd partea superioară semi-sferică, pentru care precizăm că sînt analogii în cultura Starčevo-Criș dar și în Szopot-Lengyel la un nivel Vinča B₂, încît credem că această din urmă analogie se apropie cel mai mult de realitate⁶⁸. Ornamentele asemenea formelor trebuie analizate critic, în funcție de durată, formele pe care apar și mai ales trebuie ținut cont de predilecția unor comunități pentru anumite motive. Analogii largi am arătat cu alt prilej încît nu credem necesar a reveni⁶⁹.

Elemente și legături cu Faza Vinča B₂ și începutul fazei C.

Legăturile cu faza Vinča B₂ sînt mai numeroase. Astfel vasul sferic ornamentat cu bandă punctată (pl. 1/8) prin forma sa are analogii la Liubcova⁷⁰. Asemenea analogii⁷¹ sînt și pentru partea superioară de vas cu gît cilindric, ornamentat cu bandă punctată avînd motiv meandric și o pastă galbenă de culoarea pielii⁷². Forma și pasta vasului (1/7), urmele de *tincturare* aparțin nivelului al doilea avînd analogii la Vinča la adîncimea de 6,6 m nivel Vinča B₂⁷³. Aceeași pastă dar un gît mai înalt are vasul (pl. 1/4) care credem că în mod sigur a fost folosit cu unele capace de vase ca dealtfel și toate vasele cu gît cilindric sau tronconic din pastă fină.

⁶³ *Ibidem* notele 196—200.

⁶⁴ B. Jovanovici *RadVojvMuz*, 14, 1965, p. 30, pl. v/10 ; p. 31, pl. 6/8.

⁶⁵ R. R. Sckmit, *Die Burg Vučedol*, Zagreb 1945 pl. 66/3 ; M. Vasić *op. cit.*, 79 bis.

⁶⁶ M. Vasić, *op. cit.*, p. 40 fig. 49/492, 6,6 m. a.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 51, fig. 71/381, 385.

⁶⁸ Gh. Lazarovići, *op. cit.*, n. 242.

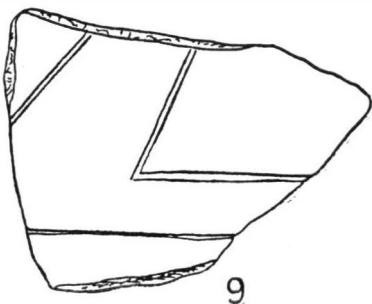
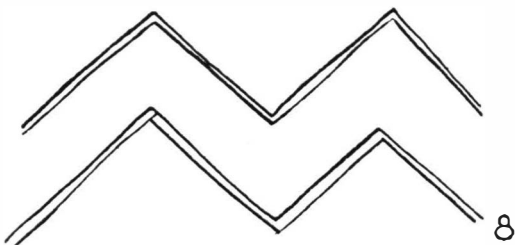
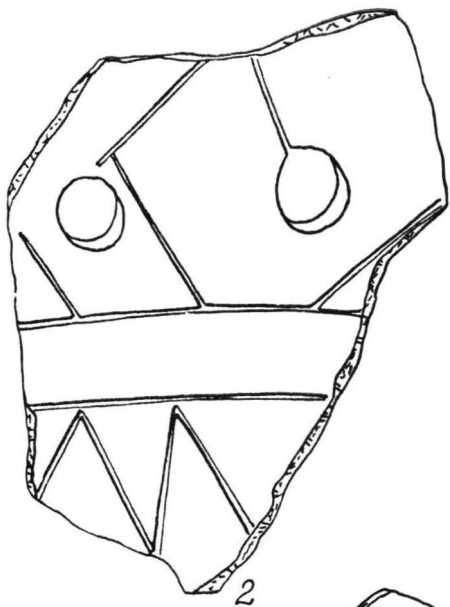
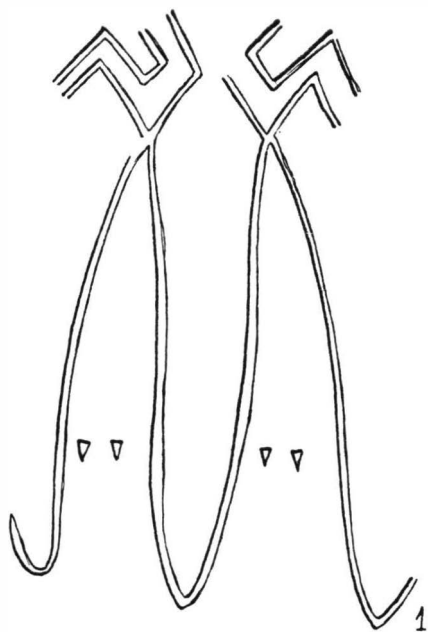
⁶⁹ *Ibidem*, n. 180, 182.

⁷⁰ E. Comșa, *Dacia*, XIII, 1969, p. 30 D, fig. 14/3—4, 7, 12.

⁷¹ V. Milojčić, *Chronologie der Jüngerer Staeinzeit Mittel — und Südostouropas*, Berlin 1949, pl. 32/6 ; M. Vasić, *PV*, II, 298, 6,5 m. a. ; Zarkovo II M. și D. Garašanin, *Starinar*, III—IV, 1954, p. 113, fig. 12 ; M. Garašanin, *BerRDK*, 33, 1951, p. 129, fig. 5, 7.

⁷² Gh. Lazarovici, *Banatica*, I, Reșița, 1971, p. 59, pl. XIV/2.

Probleme ridică vasul în formă de butoi (pl. 1/9) din pastă fină avînd o culoare roșie ca singele, rezultatul pictării și lustruirii, cu roșu, înainte de ardere. După ardere a fost pictat cu culori crude în spațiul dintre ornamente. Culoarea roșie sîngerie alături de pictura „crudă” cer o datare tîrzie. Motivul ornamental nu spune mare lucru. Problema s-ar lămuri prin precizarea poziției stratigrafice a acestuia. Cert este că nu poate fi datat înainte de Vinča B₂. Problema cupelor a fost discutată anterior. Analogiile cu Vinča cer o datare în faza B₂⁷⁴. Strachina bitronconică cu partea superioară mai scurtă ca cea inferioară (pl. 4/26) are analogii la Vinča la adîncimea de 6 m⁷⁵. Castronul bitronconic fără muchie ascuțită (pl. 1/15) — probabil o variantă a evoluției castronului din etapa precedentă (pl. 4/27) are și alte forme (pl. 4/28) cu bune analogii la Vinča la adîncimea de 6,4 și 6,6 m⁷⁶. Strachina tronconică (pl. 4/4) aparține conform observațiilor lui M. Moga nivelului II/III (0,40—0,60 m) avînd analogii la Vinča⁷⁷, Turdaș⁷⁸, Zarkovo II⁷⁹ și Liubcova⁸⁰. Tigăile de pește sînt caracteristice pentru fazele tîrzii ale culturii Vinča⁸¹. Apar în număr mare în nivelul II și III de la Parța (pl. 1/11 ; 5/7-16).⁸²

Analiza ornamentelor ar spune foarte mult, dar aceasta trebuie făcută ținîndu-se cont de orizontul stratigrafic în care apar. Cum aceste observații sînt sărace, rămîne doar a analiza cîteva din acestea. Deosebit de caracteristice sînt triunghiurile și romburile incizate pe care le datasem în faza B₂⁸³. Nu trebuie uitată nici banda meandru punctată⁸⁴. Cu pliseurile ne-am ocupat cu alt prilej și credem că problema este suficient lămurită⁸⁵. Trebuie remarcată lipsa pliseurilor spiralieri care în sud apar la începutul fazei C⁸⁶. Acestui orizont cronologic îi aparțin și fragmentele ceramice incizate și pictate după ardere de la *Coliba Scheletului*⁸⁷. Asemenea gen de ornamente care după poziția cronologică aparțin nivelului al doilea — apar la Vinča la adîncimile de 6,2 și 5,3 m⁸⁸. Aceluiaș orizont îi aparțin exemplarele analoage ca tehnică de ornamentare atît pentru fragmentele de la *Coliba Scheletului* cît și vasul-capac (pl. 3/3) sau vasul butoi (pl. 1/9), avînd analogii la Gradac⁸⁹ așezare ce aparține unui orizont Vinča B₂ C⁹⁰. *Plastica* de la Parța aparține în general nivelului al II-lea,

⁷³ M. Vasić, *PV*, IV, p. 40 nr. 492.

⁷⁴ *Idem*, II, fig. 248/462 a, 6,6 m. a.

⁷⁵ *Idem*, IV, p. 51 fig. 71/409.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 51, fig. 71/410 a. ; 410.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 51, fig. 71/395 a—b 6,4 m. a. ; apare și la 7,4 m. a. ; cf. nr. 343 ; și la 6,7 m. a. nr. 394.

⁷⁸ M. Roska, *Dolgsz*, XII, 1936, 1—2, p. 37, fig. 11/1.

⁷⁹ M. și D. Garašanin, *op. cit.*, p. 114, fig. 14.

⁸⁰ E. Comșa, *SCIV*, 16, 3, 1965, p. 547—548, fig. 2/17, 19, 20, 22, 23.

⁸¹ B. Jovanović *Starinar*, XI, 1961, p. 14, fig. 2 ; 6,6 m. a. ; M. Vasić *Gradac*, *GlasSKA*, 1911, pl. XIV/35.

⁸² M. Moga, pl. 6/1,5 m. a. 0,40—0,60 niv. III ; 6/4 a. 0,90—1,10 niv. II.

⁸³ Gh. Lazarovici, *op. cit.*, pl. VII/7, 10, 13 ; VIII/9 ; 12.

⁸⁴ *Ibidem*, pl. XIV/2 ; *Idem*, *Cultura Vinča* . . . , n. 294, 285—286.

⁸⁵ *Ibidem*, n. 298—302.

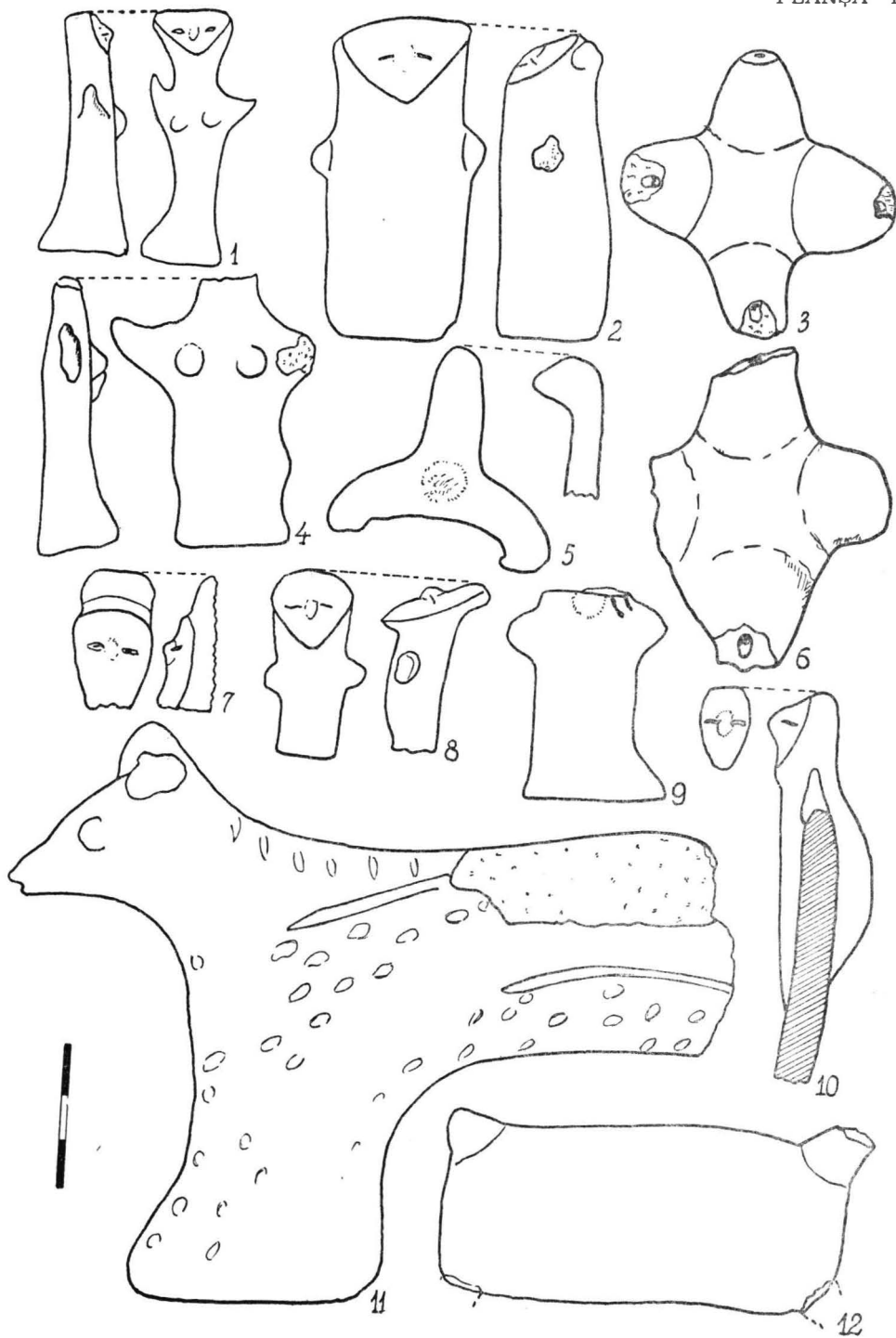
⁸⁶ M. Vasić, *PV*, IV, p. 54, fig. 73/458, 6 m. a.

⁸⁷ Gh. Lazarovici, *op. cit.*, fig. 20.

⁸⁸ M. Vasić, *op. cit.*, p. 65, fig. 93/568, p. 101, fig. 162/1112.

⁸⁹ M. Vasić, *Gradac*, *op. cit.*, pl. XV/37.

⁹⁰ Vl. Miločić *BSA*, 44, 1949, tab. cronol.

lucru ce rezultă atât din observațiile lui M. Moga cât și din cele lui I. Miloia. Idolul (pl. 9/9) găsit la 0,60—0,80 m aparține nivelului al II-lea⁹¹. Idolul (pl. 9/1, 2, 4, 8) prin forma corpului are analogii în exemplarele de la Zorlenț II⁹². Idolul (6/3) trebuie legat de idoli fără cap, perforați sau cu cap mobil de la Tudaș⁹³. În perioada de trecere de la Vinča B₂ spre Vinča C sînt analogii la Potporanj⁹⁴, Vršac⁹⁵, Godjinjak⁹⁶ și Gomolava⁹⁷ unde reprezintă idoli perforați, cu brațe. Suportul de idol (pl. 9/5) ce se potrivește de mînune cu idolul (pl. 9/8) are analogii bune în amuletele descoperite la Gomolava în nivel Vinča-Pločik⁹⁸. Idolul zoomorf (pl. 9/12) are analogii la Jablanica⁹⁹. Încadrarea vaselor-capac de la Parța rămîne încă problematică deoarece acestea sînt în cea mai mare parte fragmentare, de asemenea nu există un studiu amănunțit asupra lor. La Vinča sînt analogii între 8,2—4,6 m ceea ce corespunde unei perioade Vinča B₂ C¹⁰⁰. Vasele-capac de la Parța, după forma corpului sînt de trei tipuri : I) forma obișnuită (pl. 2/5-7 ; 3/1-4) cu analogii la Čoka¹⁰¹, Trnovačka¹⁰² și Gradac¹⁰³ ; II) de formă tronconică fără proeminențe (pl. 3/3) ; III) de formă conică (pl. 3/2). Pentru ultimele două nu cunoaștem analogii.

Elemente și legături cu grupul Szakálhát-Zselis. Elementele de legătură pentru cele două grupe sînt următoarele : 1) ornamentul de forma literei „M” cu care ne-am ocupat în alt prilej¹⁰⁴ ; 2) pictarea cîmpului dintre două icnizii în bandă cu pictură „crudă” de culoare roșu, sau galben¹⁰⁵ ; ornamentul meandroid¹⁰⁶ ; anumite forme de idoli¹⁰⁷ ; vasele cu teavă de scurgere¹⁰⁸, ornamentele din bandă incizată¹⁰⁹. Deocamdată nu se poate preciza din materialul de la Parța, ca și din alte părți, în ce măsură aceste elemente comune celor două civilizații, mai sînt la un asemenea orizont, tipice pentru vreunul din grupuri. Ele precizează mai de grabă un orizont cronologic. La analiza fiecăruia trebuie ținut cont de așezarea din care provine, influențe, și legături. Orizontul stratigrafic și cronologic la care apar este niv. II-lea de la Parța (0,60—1,20). În acest orizont apar ornamentele (pl. 8). Tot de aceste legături trebuie legat și

⁹¹ Catalog 24/4 ; M. Moga, pl. 5/6.

⁹² E. Comșa, O. Răuț, *SCIV*, 20, 1, 1969, p. 5, fig. 1/1, 4, 8, 14.

⁹³ N. Vlasiu, *Sargeția*, IV, 1966, p. 12, pl. B/8.

⁹⁴ Fl. Milleker, *op. cit.*, fig. 21/1.

⁹⁵ O. Menghin, în *Starinar*, IV, 1928, p. 15—22, p. 19, fig. 1. Stînga.

⁹⁶ M. Vasić, *op. cit.*, p. 111, fig. 22/B.

⁹⁷ B. Brukner, *RadVojMuz*, 14, 1965, pl. XII/6.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 154, pl. XII/4 cf. analogiile cu Vinča 5,2—5,7 m. a.

⁹⁹ M. Vasić, Die Neolitische Station Jablanita, în *Arch. f. Antr.*, 1902 (Separatum), p. 24—25, fig. 62—66.

¹⁰⁰ V. C. Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford, 1929, p. 28, fig. 11.

¹⁰¹ I. Banner, *ActArchBp*, 12, 1960, 1—4, pl. XXXI/24.

¹⁰² B. Jovanović, *RadVojMuz*, 14, 1965, p. 38, pl. VII/2—4.

¹⁰³ M. Vasić, *Gradac*, *op. cit.*, pl. XVII/44.

¹⁰⁴ Gh. Lazarovici, *op. cit.*, nr. 334—340.

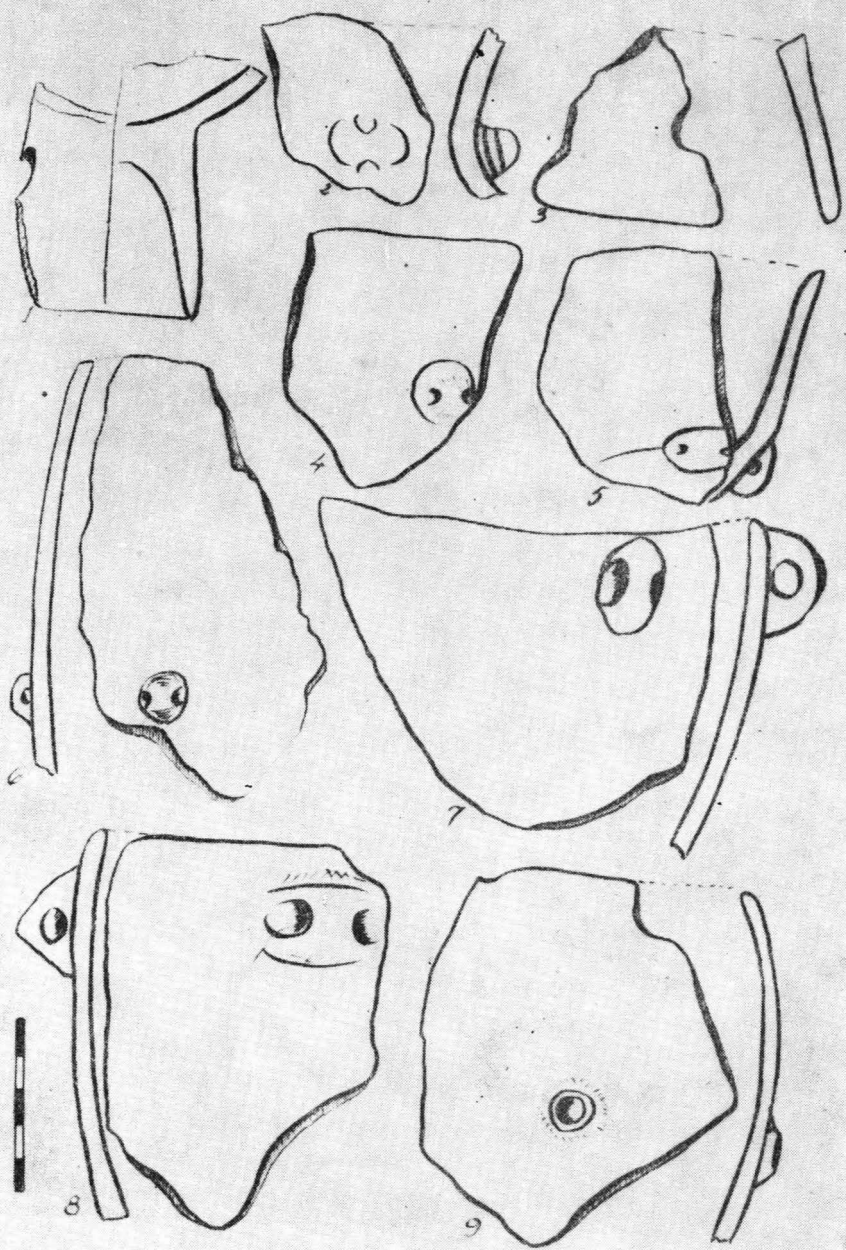
¹⁰⁵ I. Kutzián, *ArchAustr*, 40, 1966, pl. 2/3, p. 258.

¹⁰⁶ *Ibidem*, fig. 2/13.

¹⁰⁷ O. Heckmann, *JarbRGM*, Mainz, XIII, 1966, p. 26, fig. 1/3 ; I. Kutzián, *op. cit.*, p. 257, fig. 2/6 și pag. 259.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 256, fig. 2/5.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 257, fig. 2/7.

ornamentul de pe vasul-antropomorf (pl. 1/5) și motivele pictate de pe vasul-capac (pl. 3/3) ¹¹⁰.

Legături și elemente Tisa. Elementele cu caracter tisoid în așezarea de la Parța (pl. 5/17-23, 31, 37) ca și cele de la Čoka se amestecă cu cele vinčiene tirzii (Vinča B₂ C). Ele nu pot fi separate nici de cele ale variantelor liniarului ungar (Alföld, Szakálhát, Zselis, Szilmeg) ¹¹¹ sau de influențele acestora asupra culturii Tisa. Trebuie reținută prezența lor în niv. al II-lea ceea ce corespunde unui orizont Vinča B₂. Ceea ce nu se poate preciza la Parța, deocamdată, este dacă aceste elemente Tisa sînt influențe, import, elemente genetice sau un nivel de locuire sporadic pe care săpăturile de pînă acum nu l-au precizat.

Legături și elemente liniare. Fragmentul ceramic (pl. 5/37) are analogii la Békésmegyes, Sátoralyihely ¹¹² și Vinča ¹¹³. Toate caracteristicile vasului (pl. 1/1) arată că este liniar. Analogii apropiate însă nu avem, încît orice discuție mai largă ar fi de prisos. Ca manieră de lucru el poate aparține liniarului vechi. Lipsa observațiilor stratigrafice ne împiedică a-i preciza poziția. Cea mai timpurie datare a sa la Parța nu poate fi înainte de Vinča B₁ care este și perioada de început a primului nivel.

Legături cu grupul Tiszapolgár. Elemente ale acestui grup apar în nivelul al III-lea. Material similar în Banat este la Berzovia, Dudeștii Vechi (Beșenova,) Cenad, Dragomirești, Românești ¹¹⁴ etc. Se pare că această așezare își încheie evoluția înainte de formarea elementelor Bodrogkeresztúr, deoarece lipsesc elemente de tip Deva-Ciangăi la Parța, fiind însă prezente la Cornești (Jadani) ¹¹⁵. În nordul Banatului, în zona jugoslavă fenomenul serepetă, unde cercetătorii jugoslavi o numesc Bodrogkeresztú I și II ¹¹⁶.

Concluzii. În încheiere credem necesar a reține atenția cu cîteva probleme pe care le considerăm importante.

— Așezarea de la Parța este una din cele mai mari așezări vinciene cercetate în nordul Banatului.

— În așezare au fost efectuate un număr mare de săpături, fără însă a se putea prezenta azi o situație clară.

— Cele mai multe cercetări au fost întimplătoare, materialul a rămas nepublicat, fiind azi fără observații stratigrafice. Din aceste cercetări a ieșit un bogat material, deosebit de interesant pentru geneza unor culturi sau grupe, dar care trebuie studiat mereu cu semnul întrebării !

— Așezarea de la Parța nu cuprinde întreaga evoluție a culturii Vinča în nordul Banatului.

— Așezarea are mai multe nivele de locuire. Între niv. II și III există un hiatus care cuprinde tocmai perioada de formare a culturii Tisa și cîntatul între cultura Vinča și Tisa timpurie.

¹¹⁰ Ne referim la ornamentul în forma literei „M” și pictura după ardere.

¹¹¹ B. Soudski, în *L'Europe...*, Praga 1966, p. 282; E. Comșa, *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 218; I. Kutzián, *op. cit.*, p. 260, fig. 1/1—3, 7, 12.

¹¹² Fr. Tompa, *Die Bandkeramik in Ungarn*, 1929, pl. VIII/1; XVI/3.

¹¹³ M. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte, Jungsteinzeit*, Taff. pl. 147/39.

¹¹⁴ Gh. Lazarovici, *Banatica*, I, 1971, p. 30 și M. Rusu, *Banatica*, I. p. 80.

¹¹⁵ Inf. amabilă a dn. Ortansa Radu care a săpat aci în 1971.

¹¹⁶ M. Garašanin, *RadVojMuz*, VI, 1957, pl. III—V; M. Garašanin, IX—X, 1959, pl. I/2—4.

— Începutul aşezării de la Parța are loc în cursul fazei Vinča B₁, probabil către sfîrșitul acestei faze.

— Niv. I depășește faza Vinča B₁, tot așa și nivelul II faza Vinča E₂.

— Elemente clasice Vinča C nu apar în aşezarea de la Parța, deși cronologic aceasta dăinuie în acest răstimp.

— Se pare că aşezarea de la Parța a rămas în afara contactului între zona Vinča și Transilvania, deoarece procesul evolutiv ar fi fost mai dinamic.

— Necesitatea unor săpături sistematice.

DIE NEOLITHISCHE ANSIEDLUNG VON PARȚA

(ZUSAMMENFASSUNG)

Verlauf der Untersuchungen. In den Jahren 1870, 1876, 1878, 1906, 1913 wurde anlässlich der Eindämmungs- und Regulierungsarbeiten des Timiș-Flusses archäologisches Material entdeckt. Die ersten systematischen Grabungen wurden 1931 von Ioachim Miloia durchgeführt und später in den Jahren 1945, 1949—1950, 1953 von Marius Moga, 1963 aber von M. Moga und Ortansa Radu fortgesetzt.

Stratigraphie. Nach einigen stratigraphischen Beobachtungen von I. Miloia und M. Moga, gibt es folgende Schichten: die I. Schichte in der Tiefe von 1,65 (1,95) — 1,20 m, eine Wohnschichte mit Hütten und Wohngruben, die bis 1,95—2 m Tiefe reichen. Diese Schichte enthält Vinča-Ware. Die II. Schichte, zwischen 1,20—0,60 m Tiefe, hat Hütten, es könnten aber auch Wohngruben sein. Das Material gehört zur Vinčakultur, enthält aber auch Elemente der ungarischen Linearkultur (Szakálhát, Zselis, Szilmeg, Alföld). Die III. Schichte, zwischen 0,60—0,00 m; in dieser Schichte erscheint neben Vinča-Ware auch Tiszapolgár-Keramik; das vermischte Material wurde anlässlich der Untersuchungen nicht gesondert.

Wohnungen. Nach den Beobachtungen von I. Miloia und M. Moga gibt es zwei Arten von Wohnungen: a) Hütten an der Oberfläche, von viereckiger Form, manchmal mit abgerundeten Ecken (z. B. „Coliba Scheletului“ — Skeletthütte und „Casa Mare“ — das grosse Haus); b) Wohngruben. Diese sind gleichfalls viereckig und haben im Innern zwei Löcher von Pfosten, die das Dach stützten.

Werkzeuge und Schmuckgegenstände. Äxte in Schuleistenkeil- oder Trapezform, Handmühlen und Stössel gibt es in grosser Zahl. Aus Silex wurden trapezförmige oder dreieckige Klingen, Kratzer, Schaber und andere Formen angefertigt. Aus Tier- oder Geflügelknochen machte man: Schaber, Nadeln, Harpunen, Angeln, Spatulen, Glätter u. a.

Tonware. Nach Machart, Form und Verzierung gehört der grösste Teil des Materials zur Vinčakultur. Die Farbe der Gefässe wechselt von schwarzgrau bis ledergelb. Daneben erscheint eine Keramik, teils aus Import, teils beeinflusst von folgenden Kulturgruppen: Linearelemente (Taf. I/1 : 5/36); die Gruppe Szakálhát-Zselis (Taf. I/4=8/3; 5/24; 8/2, 4, 6=5/28; 8/7, 8=5/26); es gibt viele Elemente der Theisskultur I, die aber von den un-

garischen Linearelementen schwer zu sondern sind; die Tiszapolgár-Gruppe (Taf. 10).

Plastik und Kulturgegenstände. Die anthropomorphe Plastik wurde von uns nach Körperform und Neigung des Gesichts in drei typologische Gruppen eingeteilt (Taf. 9). Zoomorphe Idole sind durch zwei Exemplare vertreten (Taf. 9/11, 12). Andere Kulturgegenstände sind: ein Ständer für ein Idol (Taf. 9/5), zwei „Amulette“ oder vielleicht durchlochte Idole (Taf. 9/3, 6) und drei kleine Altäre (Taf. 4/1—3).

Typologische und chronologische Einreihung. Für die chronologische Einreihung, teilweise in die Vinča B₁ — Phase spricht: die Machart der Keramik und einige Gefäßformen aus der I. Schichte (Taf. 4/20, 21, 27). Der Grossteil des Materials gehört aber in die Phase B₂, sowohl nach Machart, als auch durch Formen oder Verzierungen (Taf. I/4, 7, 8, 9, 11, 15; 4/4, 28). Für diese Einreihungen sprechen die Analogien mit dem Fundstoff von Vinča, Trnovačka, Žarkovo II, Potporani, Gomolava, Gradac, Liubcova, Zorlențul Mare, Turdaș usw. Aufgrund der Importe und kulturellen Einflüsse konnten Beziehungen zu den ungarischen Lineargruppen (Szakálhát, Zselis, Szilmeg festgestellt werden.

Durch Analyse des Fundstoffes und der stratigraphischen Beobachtungen lässt sich eine fortlaufende Entwicklung von Schichte I zu II feststellen. Die Phänomene umfassen das Ende der Vinča B₁ — und die Vinča B₂ — Phase. Das Vorhandensein von Vinča C Elementen zeigt deren Erhaltung bis zu diesem Horizont; es handelt sich aber nicht um charakteristische Elemente. Zwischen Schichte II und III ist ein Hiatus. Die Vermengung von Vinča und Tiszapolgár- Elementen in Schichte III ist keine chronologische Erscheinung, sondern eine Vermischung des Fundamaterials dieser beiden Gruppen.